

Politeja

Nr 2(96/2), 2025, s. 233-254

<https://doi.org/10.12797/Politeja.22.2025.96.2.11>

Licencja: CC BY-NC-ND 4.0

Agnieszka NITSZKE

Uniwersytet Jagielloński

agnieszka.nitszke@uj.edu.pl

AUTONOMIZACJA „LILIPUTÓW”

PAŃSTWA MAŁE W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH W UJĘCIU TEORETYCZNYM

ABSTRACT

Autonomization of „Lilliputians”: Small States in International Relations in Theoretical Approach

Small states constitute the largest group of states in the world. The aim of the article is to analyze the position and role of small states in international relations, with particular attention paid to the aspect of security. The article examines two hypotheses: small states build their international position by specializing in specific areas; small states are dependent on great powers for security guarantees. The article is of an analytical and theoretical nature. The starting point is to define small states as actors in international relations. Next, small state status seeking theory is presented. This theory, although almost absent in Polish literature, allows for explaining the behavior of small states in the international arena, which in other approaches could be considered irrational. A crucial element of the study is the analysis of the assumptions of the theory of alliance refuge. It is useful in explaining the foreign policy of small states and helps to understand the motivations that guide political decision-makers in small states when looking for allies.

Keywords: small states, shelter alliance theory, status seeking theory

Słowa kluczowe: małe państwa, teoria poszukiwania statusu, teoria schronienia

WPROWADZENIE

Jeśli Liliputy potrafią związać Guliwera lub zmusić go do walki, należy je badać równie uważnie jak olbrzyma. Zdanie z podsumowania jednego z najważniejszych opracowań dotyczących pozycji i statusu państw małych na arenie międzynarodowej autorstwa Roberta O. Keohane'a, mimo że napisane 55 lat temu nadal jest aktualne¹.

Pełnoskalowa wojna w Ukrainie przekierowała ponownie uwagę społeczności międzynarodowej na kwestie bezpieczeństwa. Po dwóch dekadach – latach 90. XX wieku i pierwszej dekadzie XXI wieku, kiedy w stosunkach międzynarodowych panował okres względnego odprężenia, a społeczność międzynarodowa kierowała się przede wszystkim normami i zasadami liberalnymi, nastąpił zwrot w kierunku rywalizacji między mocarstwami globalnymi. Z perspektywy badawczej ma to istotne znaczenie, ponieważ oznacza konieczność odejścia od paradygmatu liberalnego, który sprawdzał się jako perspektywa teoretyczna pozwalająca wyjaśniać zachowania państw i innych podmiotów na arenie międzynarodowej w czasach pokojowej koegzystencji, natomiast w sytuacji otwartego konfliktu rodzi potrzebę poszukiwania nowej platformy eksplanacyjnej. Większość badań relacji między uczestnikami stosunków międzynarodowych skupia się na mocarstwach i relacjach między nimi, a także konsekwencjach stanu gry pomiędzy nimi. W rezultacie podmiotowo traktowane są tylko mocarstwa, lub państwa aspirujące to tej roli, a wszystkie inne państwa są instrumentalizowane i przez to uprzedmiotowione jako elementy rozgrywek między potęgami.

Państwa małe stanowią najliczniejszą grupę państw na świecie, jednak analizy systemu międzynarodowego poświęcają im niewiele uwagi. Celem artykułu jest analiza pozycji i roli państw małych w stosunkach międzynarodowych ze zwróceniem szczególnej uwagi na aspekt bezpieczeństwa. W artykule postawiono dwie hipotezy:

1. Państwa małe budują swoją pozycję międzynarodową poprzez specjalizację w określonych dziedzinach.
2. Państwa małe są uzależnione w sferze gwarancji bezpieczeństwa od mocarstw.

Do analizy powyższych hipotez posłużą następujące pytania badawcze:

1. Jak ewoluowała pozycja państw małych na arenie międzynarodowej?
2. Jakie możliwości analityczne roli państw małych daje teoria poszukiwania statusu?
3. Czy teoria schronienia sojuszniczego wyjaśnia potrzebę bezpieczeństwa państw małych?
4. Jaki jest model zachowań państw małych na arenie międzynarodowej?

Artykuł ma charakter analityczno-teoretyczny. Punktem wyjścia jest zdefiniowanie państw małych jako aktorów stosunków międzynarodowych. W dalszej kolejności

¹ Praca Roberta O. Keohane'a pod znamienym tytułem *Dylematy Liliputów* (ang. *Lilliputians' Dilemmas*) pierwotnie została opublikowana w 1969 r. (zob. R.O. Keohane, *Lilliputians' Dilemmas. Small States in International Politics*, „International Organization” 1969, vol. 23, no. 2, s. 291-310). Autor wskazuje na wielowymiarową „wrażliwość” i słabość małych państw, co czyni je niezdolnymi do wywierania realnego wpływu na politykę międzynarodową, jednocześnie przestrzega przed bagatelizowaniem ich roli w stosunkach międzynarodowych. R.O. Keohane, *Lilliputians' Dilemmas. Small States in International Politics*, [w:] *Small States in International Relations*, red. Ch. Ingebritsen, I. Neumann, S. Gstöhl, J. Beyer, Seattle 2006, s. 55-76.

przedstawiona została teoria poszukiwania statusu przez państwa małe. Teoria ta, mimo że w polskiej literaturze niemal nieobecna, pozwala wyjaśniać zachowania państw małych na arenie międzynarodowej, które w innych ujęciach mogłyby uchodzić za nieracjonalne. Ważnym elementem badania jest analiza założeń teorii schronienia sojuszniczego. W krajowym piśmiennictwie teoria ta nie występuje, stąd potrzeba przybliżenia jej założeń. Jest ona użyteczna w wyjaśnianiu polityki zagranicznej państw małych oraz pomaga zrozumieć motywacje, którymi kierują się decydenci polityczni w państwach małych, poszukując sojuszników.

W pracy zastosowano metody jakościowe, przede wszystkim *desk research*, gdzie krytycznej analizie poddano literaturę przedmiotu.

PAŃSTWA MAŁE W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

W teorii stosunków międzynarodowych tematyka państw małych nie należy do głównego nurtu badań, co jednak nie oznacza braku zainteresowania badaczy tą kategorią państw. W szczególności w literaturze anglosaskiej można znaleźć bogatą literaturę poświęconą temu zagadnieniu, co z jednej strony daje wieloaspektową perspektywę, ale z drugiej strony stwarza trudności w jednoznacznym kategoryzowaniu omawianego zjawiska. Dodatkowa trudność wiąże się z faktem, że duża część publikacji powstała w okresie rywalizacji zimnowojennej, przez co są one ukierunkowane na badanie i analizowanie pozycji państw małych z punktu widzenia interesów potęg – Stanów Zjednoczonych i Związku Radzieckiego. Wielość podejść implikuje problemy w definiowaniu, a także określeniu ról i funkcji państw małych w stosunkach międzynarodowych. Dlatego należy wziąć pod uwagę zmieniającą się sytuację międzynarodową, która warunkuje możliwości działania w tej sferze państw małych. W drugiej połowie XX wieku większość badań koncentrowała się na ruchu państw niezaangażowanych jako naczelnnej platformie współpracy państw małych (i nie tylko), poprzez którą pozycjonowały się one jako nieformalny podmiot zbiorowy w warunkach konfliktu zimnowojennego². To w naturalny sposób sprawiało, że badania nad państwami małymi wpisywały się w paradygmat realistyczny i neorealistyczny. Kiedy w latach 70. XX wieku Ruch Państw Niezaangażowanych stracił na znaczeniu, pojawiły się opracowania krytycznie podchodzące do dalszej użyteczności kategorii państw małych w badaniach nad stosunkami międzynarodowymi. Krytyka wynikała przede wszystkim z powiązania wielkości państwa z jego potęgą. Peter R. Baehr ujął to w obrazowy sposób, pisząc: *pojęcia ostrej dychotomii między dużymi i małymi państwami oraz szczególnej roli odgrywanej przez małe państwa powinny zostać odrzucone. Gdyby wszystkie samochody były czarne, jak chciał Henry Ford, nie byłoby większego sensu w badaniu kolorów samochodów. Jeśli*

² Ruch państw niezaangażowanych obejmował państwa o bardzo zróżnicowanym potencjale, w tym Indie. Dlatego nie należy postrzegać Ruchu jako wyłącznej platformy państw małych, a jedynie jako forum, na którym i poprzez które państwa małe były w stanie artykułować swoje potrzeby i stanowiska. Zob. S. Chopra, *The Emerging Trends in the Non-Aligned Movement*, „The Indian Journal of Political Science” 1986, vol. 47, no. 2, s. 161-177.

*wszystkie państwa, z możliwym wyjątkiem dwóch, są małe, można równie dobrze porzucić małość jako przedmiot badań*³.

Upadek Związku Radzieckiego i zakończenie rywalizacji dwublokowej oraz przejście do unipolarnego ładu międzynarodowego na początku lat 90. XX wieku wymogły również zmiany po stronie państw małych, które musiały znaleźć nowe platformy i fora współpracy. Spowodowało to także, że debata o roli i funkcjach państw małych rozpoczęła się na nowo.

Państwa jako pierwotne i nadal podstawowe podmioty stosunków międzynarodowych różnią się pod wieloma względami. Pozycja państwa na arenie międzynarodowej jest pochodną jego potencjału, a ten może być mierzony za pomocą różnych wskaźników. Bazując na kategorii potencjału, można wyróżnić mocarstwa globalne, mocarstwa regionalne, państwa średnie, państwa małe oraz minipaństwa (czasem określane jako mikropaństwa), będące *de facto* podkategorią państw małych, jednak często ujmowane jako specyficzna kategoria z uwagi na liczne problemy, z którymi muszą się mierzyć.

Państwa małe stanowią najliczniejszą grupę państw na świecie. Szacuje się, że współcześnie około 80% państw zalicza się do tej kategorii⁴. Nie jest to jednak grupa jednorodna. Nie ma również jednej przyjętej powszechnie definicji. Najprostszym i często stosowanym kryterium klasyfikowania państw jako małych jest ich potencjał demograficzny. Obecnie wśród badaczy panuje względny konsensus, w ramach którego jako małe można sklasyfikować państwa z populacją poniżej 10 mln mieszkańców⁵. Większość prób definiowania państw małych sprowadza się do pewnych stałych fizycznych czy demograficznych. W latach 60. XX wieku David Vital zaproponował, aby oprócz wielkości populacji uwzględniać poziom rozwoju gospodarczego państw. Na tej podstawie wyróżnił dwie kategorie państw małych: po pierwsze, państwa rozwinięte, gdzie próg demograficzny wynosi poniżej 10-15 mln mieszkańców i po drugie, państwa słabo rozwinięte z populacją poniżej 20-30 mln mieszkańców⁶. Z założenia wprowadzenie tego podziału miało zwracać uwagę na realne możliwości oddziaływania poszczególnych państw na arenie międzynarodowej, gdzie większa liczba ludności miała stanowić

³ P.R. Baehr, *Small States: A Tool for Analysis?*, „World Politics” 1975, vol. 27, no. 3, s. 466. Autor w artykule (formalnie recenzji) polemizuje z wnioskami przedstawionymi w dwóch opracowaniach: E.E. Azar, *Probe for Peace. Small-State Hostilities*, Minneapolis 1973 oraz M.R. Singer, *Weak States in a World of Powers. The Dynamics of International Relationships*, New York 1972.

⁴ J.M. Fiszer, *Polityka zagraniczna Polski wobec małych krajów Europy Środkowo-Wschodniej (1989–2009)*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2020, nr 1, s. 133.

⁵ Część autorów wyróżnia kategorię mikropaństw, których populacja nie przekracza 1 mln mieszkańców. Nie jest to jednak powszechnie przyjęte, ponieważ pojawiają się wątpliwości, jak np. klasyfikować Islandię, którą zamieszkuje 382 tys. osób, ale z uwagi na jej strategiczne położenie i zasoby jej sytuacja międzynarodowa oraz możliwości oddziaływania na środowisko międzynarodowe jest odmienna od np. Monako czy San Marino, tradycyjnie postrzeganych jako mikropaństwa. Więcej na temat mikropaństw i ich sytuacji zob.: P. Osóbka, *Prawnomiędzynarodowe aspekty podmiotowości „mikropaństw”*, „Miscellanea” 2017, vol. 7, s. 107-121; Z. Dumieński, *Microstates as Modern Protected States. Towards a New Definition of Micro-Statehood*, Reykjavik 2014, [online] https://uniset.ca/microstates2/Microstates_OccasionalPaper.pdf, 12 VI 2024.

⁶ D. Vital, *The Inequality of States. A Study of the Small Power in International Relations*, Oxford 1967, s. 81.

swego rodzaju ekwiwalent słabszej pozycji gospodarczej. Takie podejście spotkało się z krytyką części badaczy, ponieważ ustanawiało zmienne kryteria, które utrudniają analizę fenomenu państw małych⁷. Nie oznacza to bynajmniej, że czynniki pozademo-graficzne nie mają znaczenia, a jedynie to, że nie należy tworzyć dodatkowej typologii państw małych na podstawie powiązania liczby mieszkańców z poziomem rozwoju gospodarczego.

O pozycji i roli państw na arenie międzynarodowej decyduje ich siła⁸. Proste przeniesienie nakazywałoby traktować państwa małe jako pozbawione tego atrybutu. Kwestia ta jest jednak bardziej złożona i podlega ewolucji, a także jest różnie postrzegana w zależności od przyjętego paradygmatu. Najprostsze ujęcie definiuje siłę jako funkcję posiadanych zasobów. W tradycyjnym realistycznym i neorealistycznym podejściu zasoby odnoszą się do fizycznych kategorii, w tym terytorium, zasobów naturalnych, ludności, a także siły gospodarczej i militarnej. Inaczej siłę postrzega się w paradygmacie liberalnym, gdzie większe znaczenie mają zasady, wartości i instytucje, za pomocą których państwa mogą wpływać na kształt stosunków międzynarodowych⁹. W rozważaniach nad możliwościami oddziaływania i pozycją państw małych na arenie międzynarodowej pomocnymi kategoriami są różne warianty siły: *hard power*, *soft power* i *smart power*.

*Hard power*¹⁰ znajduje się w centrum paradygmatu realistycznego, zarówno realizmu klasycznego, jak i neorealizmu, w których kluczowe są siła i bezpieczeństwo potrzebne dla zapewnienia równowagi sił i tym samym stabilności całego systemu. *Hard power* definiowana jest jako zdolność do:

- wywierania wpływu za pomocą środków militarnych, które mogą przybierać formę interwencji militarnych czy gróźb takowych,
- tworzenia i rozwijania sojuszy militarnych czy używania środków ekonomicznych, np. stosowania sankcji gospodarczych, w tym embarga,
- uzależnienia udzielenia pomocy gospodarczej od spełnienia przez beneficjenta określonych warunków,
- prowadzenia odpowiedniej polityki handlowej.

⁷ P.R. Baehr, *Small States...*, s. 460.

⁸ W języku polskim zamiennie używa się pojęć siły i potęgi państw, podobnie jak w języku angielskim: *power* (potęga) czy *strenght* (siła) lub w języku niemieckim: *Macht* i *Kraft* (moc, potęga, siła). Ciekawe rozważania na ten temat przedstawia D. Kondrakiewicz, *Metody pomiaru siły państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] red. E. Haliżak, M. Pietraś, *Poziomy analizy stosunków międzynarodowych*, t. 2, Warszawa 2013, s. 13-22. W niniejszym tekście termin „siła” używany będzie zamiennie z angielskim określeniem *power*.

⁹ Więcej o definicjach siły w stosunkach międzynarodowych zob.: D. Drezner, *Power and International Relations: a Temporal View*, „European Journal of International Relations” 2021, vol. 27, no. 1, s. 29-52; R. Łoś, *Power of the State. A Theoretical Approach*, „Historia i Polityka” 2022, nr 42(49), s. 69-80, [online] <https://apcz.umk.pl/HiP/article/view/41231>, 29 IV 2025; D. Kondrakiewicz, *Metody pomiaru...*, s. 255-257.

¹⁰ Sam termin *hard power* pojawił się stosunkowo późno i został wprowadzony przez Josepha S. Nye’a Jr. jako antonim dla zaproponowanego przez niego terminu *soft power*. Zob.: J.S. Nye Jr., *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, New York 1990. W artykule opublikowanym w tym samym roku autor używa również określenia *command power* (siła nakazująca) jako synonimu *hard power*. Zob.: Tenże, *Soft Power*, „Foreign Policy” 1990, no. 80, s. 153-171.

Po zakończeniu zimnej wojny stosowanie instrumentów czystej *hard power* było często krytykowane jako narzędzie nieskuteczne, prowadzące do pogłębiania podziałów i polaryzacji, a niekiedy również do destabilizacji systemu. Z uwagi na jej uwarunkowania *hard power* może być wykorzystywana głównie przez państwa posiadające odpowiednie zasoby. W tym ujęciu pozostałe podmioty będą traktowane jako przedmiot polityki *hard power* mocarstw. Jest to ujęcie mocno ograniczające zdolności aktywnego i podmiotowego uczestnictwa innych aktorów międzynarodowych.

Analizując możliwości aktywnego włączenia się innych podmiotów stosunków międzynarodowych do globalnej polityki, teoretycy stosunków międzynarodowych przedstawili koncepcję *soft power*, która odchodzi od paradygmatu realistycznego i jest bliższa w swoich założeniach liberalizmowi międzyrządowemu. Za jej głównego teoretyka uznawany jest Joseph Nye. *Soft power* zakłada znaczenie czynników pozamilitarnych w kształtowaniu ładu międzynarodowego. Ma jednoznacznie pozytywny wydźwięk, gdyż u jej podstaw leży zdolność przyciągania innych aktorów i budowania platform współpracy na podstawie atrakcyjności kultury, zasad i wartości, w tym wartości politycznych, na których powinna opierać się polityka zagraniczna państw. Kształtowanie pozytywnego obrazu państwa za pomocą wytworów kultury – filmów, muzyki itp. może wpływać na zdolności państwa do zawierania sojuszy i budowania stref wpływów. Oprócz kultury ważne są też wzorce zachowań państw, w tym te związane z systemami politycznymi, aksjologią czy metodami i narzędziami prowadzenia polityki zagranicznej. *Soft power* zakłada wywieranie wpływu na innych uczestników stosunków międzynarodowych poprzez pozytywną prezentację własnych rozwiązań poprzez atrakcyjność i perswazję oraz przekonywanie do naśladowania zamiast używania siły czy groźby użycia siły. Duże znaczenie ma także wiarygodność państwa jako pozytywnego uczestnika stosunków międzynarodowych, który przestrzega norm i zasad prawa międzynarodowego. *Soft power* jest modelem, który mogą stosować w swojej polityce zagranicznej zarówno państwa duże, jak i mniejsze.

Koncepcja ta ma również swoje ograniczenia, ponieważ do skutecznego promowania modelu kulturowego i politycznego niezbędne są zasoby materialne. Z tego powodu jest ona wykorzystywana głównie przez zamożne państwa do rozszerzania strefy swoich wpływów, czemu służy m.in. skuteczna dyplomacja publiczna, a w szczególności dyplomacja kulturalna. Jest to również jeden z powodów krytyki stosowania *soft power*, uważanej czasem za próbę eksportu modelu kulturowego i politycznego do państw o odmiennych zasadach i wartościach.

W ostatnich latach pojawiły się próby syntezy *hard power* i *soft power*¹¹. Z ich połączenia powstała koncepcja *smart power* (inteligentnej siły), w której kluczowe jest znalezienie balansu między klasycznymi instrumentami *hard power*, w tym użycia siły czy oddziaływania za pomocą instrumentów gospodarczych, a promowaniem zasad i wartości z dodaniem nowych elementów związanych z rozwojem technologicznym. Usprawnia to możliwości działania państw na arenie międzynarodowej, a co za tym idzie, wpływa na ich większą skuteczność. W szczególności zwraca się uwagę na

¹¹ J.S. Nye Jr., *Soft Power. The Origins and Political Progress of a Concept*, „Palgrave Communications” 2017, no. 3, s. 2, [online] <https://www.nature.com/articles/palcomms20178>, 14 V 2024.

łączenie polityki handlowej z promowaniem wartości i zasad demokratycznych przez państwa bogate wobec państw słabiej rozwiniętych¹². Jednak, podobnie jak w przypadku czystych modeli *hard power* i *soft power*, również *smart power* jest narzędziem dostępnym państwowi dysponującym odpowiednimi zasobami.

POLITYKA ZAGRANICZNA PAŃSTW MAŁYCH

Polityka zagraniczna to w dużej mierze funkcja uwarunkowań wewnętrznych, uzależniona od potencjału danego państwa. Potencjał jest rozumiany bardzo szeroko, nie tylko jako zasoby, ale też rozwiązania instytucjonalne i kultura polityczna, także ta związana z dyplomacją. Baldur Thorhallsson i Sverrir Steinsson w opracowaniu poświęconym polityce zagranicznej państw małych zwracają uwagę, że w porównaniu z mocarstwami czy państwami dużymi państwa małe mają ograniczone możliwości, co z jednej strony jest oczywiście wadą, ale z drugiej wymaga od tej grupy państw większego zaangażowania i często stosowania bardziej innowacyjnych rozwiązań¹³.

Państwa małe, jak było to już wcześniej sygnalizowane, są bardzo zróżnicowaną grupą i również w tym aspekcie różnice te się uwidaczniają. Autorzy wspomnianego opracowania zwracają szczególną uwagę na jakość służb dyplomatycznych. Ogólnie rzecz ujmując, państwa małe, z mniejszymi gospodarkami, mogą angażować nieproporcjonalnie mniejsze środki w tworzenie placówek dyplomatycznych. Innym problemem jest jakość dyplomatów zatrudnianych w służbie zagranicznej. W skrajnych przypadkach państwa małe zatrudniają obcokrajowców jako konsułów. Mogą się również pojawić problemy logistyczne z odpowiednim zabezpieczeniem danych oraz informacji niejawnych czy tajnych, przez co państwa małe tracą wiarygodność i w ten sposób wtórnie ograniczają swoje możliwości uczestnictwa w szeroko rozumianych relacjach międzynarodowych¹⁴.

Porównując kreowanie i realizację polityki zagranicznej państw małych i dużych, zwraca się uwagę na zależności pomiędzy wymiarem wewnętrznym i zewnętrznym. W państwach małych polityka zewnętrzna jest w mniejszym stopniu uzależniona od kwestii bieżącej polityki wewnętrznej, ponieważ państwa małe ponoszą większe koszty ewentualnych błędów w polityce zagranicznej. Dlatego polityka zewnętrzna rzadko jest elementem rozgrywek politycznych i cechuje się większą stabilnością¹⁵.

Zaprezentowane wcześniej kategorie siły w stosunkach międzynarodowych sygnalizuje, że państwa na arenie międzynarodowej dysponują odmiennymi możliwościami

¹² Tę strategię stosuje m.in. UE w ramach prowadzonej przez siebie Wspólnej polityki handlowej (WPH), np. włączając kwestie związane z ochroną praw człowieka czy ochroną klimatu.

¹³ B. Thorhallsson, S. Steinsson, *Small State Foreign Policy*, Oxford Research Encyclopedia of Politics, 24 V 2017, s. 2, [online] <https://uni.hi.is/baldurt/files/2018/09/Small-State-Foreign-Policy-5404.pdf>, 12 V 2024.

¹⁴ Tamże, s. 3-4.

¹⁵ M.F. Elman, *The Foreign Policies of Small States. Challenging Neorealism in Its Own Backyard*, British „Journal of Political Science” 1995, vol. 25, no. 2, s. 175.

uzależnionymi od ich zasobów i potencjałów, które warunkują przyjmowane strategie działania. W naturalny sposób państwa średnie i małe będą wykorzystywać przede wszystkim strategię *soft power* i *smart power*. Zgodnie z założeniami realizmu i neorealizmu z logiki systemu międzynarodowego wynika, że państwa małe są traktowane instrumentalnie jako przedmiot rozgrywki pomiędzy potęgami. Z tego powodu funkcjonowanie państw małych w stosunkach międzynarodowych warto zbadać z perspektywy, która nadaje im większą podmiotowość. W myśl liberalnego instytucjonalizmu środowisko międzynarodowe ma charakter anarchiczny, a państwa są nastawione na współpracę, która przynosi korzyści wszystkim uczestnikom. Podstawą tej kooperacji są wspólnie przyjęte i powszechnie uznawane zasady, zarówno skodyfikowane w prawie międzynarodowym, jak i wynikające ze zwyczaju. Szczególne znaczenie w tym ujęciu przypada instytucjom, w tym organizacjom międzynarodowym, a także mniej sformalizowanym porozumieniom między państwami. Rola państw małych jest silniejsza w tych organizacjach, gdzie jest zagwarantowana statutowo zasada suwerennej równości państw, dająca każdemu państwu, bez względu na jego potencjał, taką samą siłę głosu¹⁶. W takim układzie rola państw małych wzrasta i otwiera się możliwość zawierania różnych koalicji. Oczywiście jest to idealistyczne ujęcie, ponieważ mocarstwa czy państwa duże mogą wpływać nieformalnie na decyzje podejmowane przez państwa małe, wykorzystując różnego rodzaju zależności, np. handlowe czy w zakresie gwarancji bezpieczeństwa.

Po II wojnie światowej nastąpił znaczący wzrost liczby organizacji międzynarodowych, nie tylko o zasięgu globalnym, ale również w poszczególnych regionach świata. W latach 90. XX wieku poszukiwano nowych ram teoretycznych dla określenia funkcjonowania państw w układzie pozbawionym wcześniejszej dychotomii¹⁷. W tym czasie nadano nowe znaczenie multilateralizmowi, odchodząc od tradycyjnego definiowania go jako każdej współpracy między minimum trzema państwami. Włączono wówczas do analizy aktorów pozapaństwowych, w tym organizacje międzynarodowe czy korporacje transnarodowe, co znalazło odzwierciedlenie w proponowanej terminologii, takiej jak: multilateralizm wielotorowy (ang. *multiple multilateralism*), neopluralizm transnarodowy czy polilateralizm¹⁸.

W myśl klasycznego ujęcia sformułowanego przez Roberta Keohane'a multilateralizm to koordynacja polityki przynajmniej trzech państw na forach organizacji międzynarodowych lub tworzących doraźne sojusze. Dodając to tego aspekt jakościowy,

¹⁶ D. Panke, *Small States in Multilateral Negotiations. What Have We Learned?*, „Cambridge Review of International Affairs” 2012, vol. 25, no. 3, s. 388.

¹⁷ Multilateralizm jako strategia polityki zagranicznej sprawdza się przede wszystkim w czasach pokoju i stabilności systemu międzynarodowego, kiedy wszyscy aktorzy akceptują ogólnie przyjęte normy i zasady. Na początku trzeciej dekady XXI wieku świat wkroczył w nową erę związaną z imperialną polityką Rosji i pełnoskalową agresją tego państwa przeciwko Ukrainie.

¹⁸ Ostatecznie dla określenia współpracy międzynarodowej zróżnicowanej grupy podmiotów przyjęto stosowanie jeszcze określenia „globalne zarządzanie”. Zob. M. Raś, *Podejście transnarodowe*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bieleń, J. Zając, Warszawa 2015, s. 78.

należy badać również rodzaj relacji łączących państwa¹⁹. Multilateralizm wpisuje się w liberalny paradygmat stosunków międzynarodowych, ponieważ zakłada, że współpraca może prowadzić do osiągania korzyści przez wszystkich uczestników danego układu; przy czym korzyści nie są odłożone w czasie i mają charakter proporcjonalny²⁰. Jak piszą cytowani wcześniej Thorhallsson i Steinsson, państwa małe preferują multilateralizm z dwóch powodów: po pierwsze, do wywierania wpływu, a po drugie, do powstrzymywania mocarstw²¹. Państwa małe mogą w tym celu tworzyć koalicje w różnym układzie. Mogą to być porozumienia formalne bądź nieformalne, zawierane *ad hoc*. Celem takich porozumień jest optymalizacja własnego wpływu i realizacja swoich interesów. Koalicje mogą być zawierane w różnym układzie, tzn. tylko pomiędzy państwami małymi lub w układzie państwa małe z dużymi. Koalicje mają też wymiar praktyczny, ponieważ pozwalają zminimalizować koszty związane z prezentacją danego zagadnienia oraz zwiększyć zainteresowanie opinii międzynarodowej danym tematem. Od strony założeń teoretycznych strategia budowania koalicji jest słuszna i atrakcyjna, jednak – zwłaszcza w odniesieniu do polityki światowej realizowanej na forach dwóch największych pod względem liczby państw organizacji międzynarodowych, czyli Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) i Światowej Organizacji Handlu World Trade Organisation, WTO) – nie znajduje praktycznego zastosowania. Wynika to z faktu, że państwa małe, choć licznie przeważają nad państwami dużymi i średnimi, to nie mają wspólnej agendy i interesów. Przykładem próby stworzenia takiej koalicji jest Forum Państw Małych (Forum of Small States, FOSS), które powstało w 1992 roku z inicjatywy ówczesnego ambasadora Singapuru przy Organizacji Narodów Zjednoczonych, w ramach którego przyjęto zasadę, że członkiem tego gremium mogą być państwa, których populacja nie przekracza 10 mln mieszkańców²². Inicjatywa Singapuru podyktowana była obserwacjami, że państwa małe, mimo że stanowią większość członków ONZ, to mają niewielki wpływ na pracę organizacji oraz że ich reprezentanci rzadko zajmują eksponowane stanowiska.

Główne cele FOSS to wzajemne wspieranie kandydatur na stanowiska w strukturach ONZ oraz wymiana poglądów w zakresie spraw będących przedmiotem wspólnego zainteresowania²³. Ustanowienie tylko jednego, w dodatku liberalnego, kryterium członkostwa w FOSS spowodowało, że grupa ta obejmuje państwa o bardzo zróżnicowanym charakterze i, co z tym związane, potrzebami oraz percepcją środowiska międzynarodowego: są tam zatem państwa wysoko rozwinięte, państwa zaliczane do grupy państw rozwijających się, a także państwa najslabiej rozwinięte; są zarówno państwa

¹⁹ R. Kwieciński, *Multilateralizm „z chińskim charakterem”*, [w:] *Normy, wartości i instytucje we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Ł. Fijałkowski, E. Stadtmüller, t. 2, Warszawa 2015, s. 45.

²⁰ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2008, s. 236-237.

²¹ B. Thorhallsson, S. Steinsson, *Small State Foreign Policy...*, s. 11.

²² T.S. Chew, *A History of the Forum of Small States, 50 Years of Singapore and the United Nations*, IX 2015, s. 35-38, [online] https://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/9789814713054_0005, 12 V 2024.

²³ Tamże.

demokratyczne, jak i państwa autorytarne; państwa bogatej Globalnej Północy i państwa Globalnego Południa. Oprócz wielkości liczonej liczbą mieszkańców państwa zrzeszone w FOSS nie mają wspólnych interesów. Większość członków Forum realizuje swoje interesy poprzez współpracę z większymi partnerami, w szczególności z członkami Rady Bezpieczeństwa ONZ. Niemniej warto odnieść się do tej inicjatywy jako do elementu próby budowy nowej pozimnowojennej architektury globalnego zarządzania. Na marginesie można wspomnieć o kolejnym projekcie będącym kontynuacją FOSS, a obejmującym grupę 30 państw działających w formacie Grupy ds. Globalnego Zarządzania (Global Governance Group, 3G), która za cel stawia sobie bycie mostem pomiędzy państwami małymi i średnimi a państwami wysoko rozwiniętymi reprezentowanymi w G-20. Format ten, podobnie jak FOSS, powstał z inicjatywy Singapuru jako odpowiedź na światowy kryzys gospodarczy z 2008 roku²⁴. Obie inicjatywy koncentrują się na zwiększeniu widoczności małych państw, pierwsza w wymiarze instytucjonalnym, druga zaś bardziej w kwestiach gospodarczych. Można jednak odnieść wrażenie, że jedynym beneficjentem tych koalicji jest Singapur, który kapitalizuje te inicjatywy głównie wizerunkowo²⁵. Natomiast z perspektywy samej ONZ jest to gremium podrzędne, o czym świadczy choćby fakt, że ONZ zaprzestała finansowania pomieszczeń na spotkania delegatów FOSS, choć w początkowym okresie funkcjonowania Forum taka praktyka funkcjonowała²⁶.

Koalicje państw małych mogą odgrywać większą rolę w organizacjach regionalnych, przy czym każda sytuacja wymaga odrębnej analizy. Innym instrumentem zwiększania swojego potencjału na arenie międzynarodowej przez państwa małe są strategie specjalizacyjne. Państwa małe, dysponujące dużo mniejszymi zasobami materialnymi i organizacyjnymi niż potęgi, muszą dokonywać pewnej selekcji i priorytetyzacji swoich celów i obszarów działania. Strategia specjalizacji, naukowo ujęta w ramy teorii poszukiwania statusu, jest jednym z ciekawszych i ważniejszych elementów polityki państw małych.

TEORIA POSZUKIWANIA STATUSU

Podejściem mogącym wyjaśnić różne formy zaangażowania państw małych i ich działania w polityce zagranicznej jest rozwijana od początku XXI wieku teoria poszukiwania statusu²⁷. Jednym z najważniejszych opracowań w tym zakresie jest praca Benjamina de

²⁴ A.F. Cooper, B. Momani, *Re-Balancing the G-20 from Efficiency to Legitimacy. The 3G Coalition and the Practice of Global Governance*, „Global Governance” 2014, vol. 20, no. 2, s. 215.

²⁵ W części analiz wskazuje się na pozytywne funkcjonowanie FOSS, w tym jego wpływ na rozwój prawa międzynarodowego publicznego. Jako przykłady podawane są Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza czy Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego. Zob. A.Ó. Súilleabháin, *Small States at the United Nations. Diverse Perspectives, Shared Opportunities*, New York 2014, [online] https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_small_states_at_un.pdf, 14 IV 2024.

²⁶ T.S. Chew, *A History of the Forum...*

²⁷ Teoria poszukiwania statusu jako narzędzie wyjaśniające zachowania państw przez wiele lat była stosowana przede wszystkim do analizy zachowań tzw. wschodzących potęg, głównie w czasach przeobrażeń

Carvalho i Ivera B. Neumanna, którzy wręcz stawiają tezę, że: *Status jest kluczowym czynnikiem napędzającym politykę małych państw w codziennym życiu społeczności międzynarodowej*²⁸.

Na wstępie wyjaśnienia wymaga sam termin „status”, ponieważ w ujęciu potocznym może on być mylony lub używany wymiennie z terminami takimi jak: reputacja czy prestiż²⁹. Rasmus Brun Pedersen zwraca uwagę na różnice między tymi pojęciami, pisząc, że reputacja i prestiż w pewnej mierze są kontrolowane przez aktora (państwo), ponieważ można je nabywać i w nie inwestować. Z kolei *status jest często postrzegany jako funkcja systemu globalnego lub regionalnego, ponieważ jest nadawany lub przyznawany przez innych, nawet jeśli ma na niego wpływ reputacja państwa*³⁰. Status rozumiany jako pozycja państwa w hierarchii międzynarodowej lub stan wynikający z pozycji państwa na arenie międzynarodowej jest rolą społeczną odgrywaną przez państwo, gdzie punktem odniesienia są państwa o podobnych cechach czy właściwościach (wielkość terytorium, populacja, PKB itp.)³¹. Status ma zatem charakter statyczny, w odróżnieniu od poszukiwania przez państwa statusu, co ma charakter dynamiczny i jest ciągłym procesem, który może prowadzić do zmiany układu hierarchicznego pozycji państw.

De Carvalho i Neumann zauważają, że poszukiwanie statusu ma różny wymiar w zależności od wielkości państwa. Mocarstwa mają status z racji bycia dużymi. Z kolei państwa małe dysponują trzema opcjami działań, aby swój status budować.

Pierwszą z nich można określić jako „bycie użytecznym” dla mocarstw i w ten sposób uzyskanie statusu. Może to polegać na podejmowaniu działań na arenie międzynarodowej, w które mocarstwa nie mogą lub nie chcą się angażować, a na których im zależy. Mogą to być aktywności związane np. z negocjacjami pokojowymi w sytuacji konfliktów międzynarodowych, gdzie mocarstwa mają swoje interesy i nie chcą być posądzane o stronnictwo. W takim przypadku pośrednictwo państw małych jest korzystne dla wszystkich zainteresowanych stron, w tym także dla państw uczestniczących w konflikcie, ponieważ trudno posądzić państwo małe o chęć realizacji jego partykularnego interesu.

ładu międzynarodowego, np. w I czy II wojnie światowej, gdy upadały stare potęgi i pojawiały się swoista przestrzeń do budowania nowej hierarchii. Większość analiz pomijała państwa małe jako niezdolne do zdobycia statusu międzynarodowego. Pierwsze badania na ten temat pojawiły się w latach 60. i 70. XX wieku, jednak miały ograniczony zasięg i analizowały wybrane przypadki, np. D. Vital, *The Inequality...*; J. Galtung, *A Structural Theory of Aggression*, „Journal of Peace Research” 1964, vol. 1, no. 2, s. 95-119.

²⁸ *Small State Status Seeking. Norway's Quest for International Standing*, red. B. de Carvalho, I.B. Neumann, London–New York 2015.

²⁹ I.B. Neumann, B. de Carvalho, *Introduction. Small States and Status*, [w:] *Small State Status...*, red. B. de Carvalho, I.B. Neumann, s. 5-7. Autorzy, dokonując przeglądu literatury, w tym również opracowań historycznych, dowodzą, że na przestrzeni wieków używano wielu innych terminów, które miały lub nadal mają znaczenie bliskoznaczne z pojęciem statusu, w tym: „honor”, „chwała”, „duma” czy „ranga”.

³⁰ R.B. Pedersen, *Bandwagon for Status. Changing Patterns in the Nordic States Status-seeking Strategies?*, „International Peacekeeping” 2018, vol. 25, no. 2, s. 219.

³¹ Tamże.

Druga możliwość budowania statusu przez państwa małe to zaangażowanie się w budowanie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego. W tym przypadku chodzi o ogólne zaangażowanie na tym polu, w tym aktywność w proponowaniu regulacji w prawie międzynarodowym. W tej strategii państwa małe dążą do „bycia zauważonymi” przez mocarstwa. De Carvalho i Neumann zauważają, że w tym celu wkład państwa musi być ponadprzeciętny i wykraczać poza jego „wagę”, co musi zostać dostrzeżone i potwierdzone przez społeczność międzynarodową, w tym mocarstwa. Ta ścieżka jest dostępna przede wszystkim dla państw bogatych i z dobrze rozwiniętą siecią kontaktów dyplomatycznych.

Ostatnim modelem budowania statusu przez państwa małe jest bycie uznanym za „dobrą siłę” (ang. *good power*)³². Bycie „dobrą siłą” ma w tym kontekście dwa znaczenia: po pierwsze, może się odnosić do autorytetu moralnego państwa, a zatem bazować na jego wcześniejszych inicjatywach i aktywnościach, które z punktu widzenia prawa międzynarodowego nie budzą wątpliwości, czyli inaczej rzecz ujmując, „bycie prawym państwem”; po drugie, może to być kwestia budowania swojej pozycji jako wiarygodnego partnera w układzie hegemonicznym lub wielostronnym³³.

Powyższe trzy sposoby budowania statusu nie mają charakteru rozłącznego czy wykluczającego się wzajemnie. W zależności od sytuacji międzynarodowej, a także uwarunkowań wewnętrznych państwa mogą łączyć elementy poszczególnych strategii, tym bardziej że cechą wspólną wszystkich trzech opcji jest zaangażowanie międzynarodowe, w którym punktem odniesienia dla państw małych są mocarstwa.

Inną perspektywę związaną ze strategiami poszukiwania i budowania statusu przez państwa proponuje teoria tożsamości społecznej. Ausra Park i Gerda Jakstaite-Confortola wskazują na trzy możliwości wynikające z tej teorii³⁴.

Pierwszą z nich jest mobilność społeczna objawiająca się w dążeniach państw małych do przystąpienia do instytucji (formalnych bądź nieformalnych) zrzeszających państwa o wyższym statusie. To wymaga naśladownictwa, przede wszystkim w zakresie aksjologii obowiązującej w grupie, do której państwo pretenduje³⁵.

Druga opcja zwiększenia statusu ma charakter konkurencyjny. Odbyna się w środowisku zamkniętym, gdzie jedynym rozwiązaniem jest rywalizacja, a ta wymaga dużych

³² I.B. Neumann, B. de Carvalho, *Introduction...*, s. 1-2. Warto zaznaczyć, że w polskiej literaturze termin wprowadzony przez Neumanna i de Carvalho nie doczekał się tłumaczenia, dlatego w tekście zaproponowane zostało określenie „dobra siła”. Pokazuje on dwa aspekty, o których piszą autorzy, a mianowicie pozytywny wymiar zaangażowania państwa (dobra) i nie wprowadza nieadekwatnego do rozmiaru analizowanych państw określenia „mocarstwo”, proponując w zamian neutralne określenie „siła”.

³³ Tamże, s. 11.

³⁴ A. Park, G. Jakstaite-Confortola, *Small State Status-Seeking. Lithuania's Foreign Policy Status Aspirations*, „Europe-Asia Studies” 2021, vol. 73, no. 7, s. 1283. Autorki w swoim opracowaniu w odniesieniu do teorii tożsamości społecznej odwołują się do pracy C. Stolte, *Brazil's Africa Strategy. Role Conception and the Drive for International Status*, New York 2015.

³⁵ Autorki uznają, że jest to możliwe tylko w sytuacji, gdy dana instytucja czy organizacja przewidują przyjęcie nowych członków (zob. tamże). Przykładem praktycznego stosowania tej strategii przez wiele państw małych (i nie tylko) jest ubieganie się o członkostwo w UE, traktowane przez kraje kandydujące jako elitarny klub zwiększający status jego członków na arenie międzynarodowej.

nakładów materialnych, na które państwa małe nie mogą sobie pozwolić i z tego powodu ta strategia jest uważana za niedostępną do realizacji dla tego rodzaju państw³⁶.

Ostatnia strategia wiąże się z tzw. kreatywnością społeczną rozumianą jako poszukiwanie nowej lub odmiennej cechy, która pozwoli danemu państwu wyróżnić się na tle innych podmiotów³⁷. W ten sposób można wyjść poza tradycyjny katalog cech konstytuujących status państw i przenieść rywalizację na dogodny dla siebie obszar, gdzie najprawdopodobniej konkurencja będzie mniejsza, co zwiększy szanse na uzyskanie uznania międzynarodowego. Podobnie jak we wcześniej przedstawionej typologii, tak i w tym przypadku państwa mogą stosować mieszane strategie, przy czym dla państw małych najbardziej atrakcyjny jest wariant pierwszy i trzeci.

Jak już wspomniano, państwa małe preferują multilateralizm, który ma tendencje dośrodkowe i co do zasady jest nakierowany na współpracę. Nie wyklucza to jednak pewnych form konkurencji. Poszukiwanie statusu jest jedną z nich, przy czym rzadko przybiera ono formę jawnej rywalizacji. Najczęściej odbywa się to jako gra poszczególnych aktorów o uznanie ich wyjątkowości przez ważniejszych graczy międzynarodowych. De Carvalho i Neumann uważają, że status w ramach grupy porównywalnych państw (najczęściej w układzie regionalnym) jest dobrem o sumie zerowej³⁸, czyli uzyskanie statusu przez jednego gracza wyklucza posiadanie go przez innego. Warto jednak podkreślić, że samo poszukiwanie statusu może nieść korzyści zarówno dla państwa, które podejmuje określone działania, jak i dla społeczności międzynarodowej, ponieważ pokojowa konkurencja sprzyja innowacyjności.

Poszukiwanie statusu – rozumiane jako proces, a nie stan – to ciągła gra i obserwowanie partnerów. Po pierwsze, w ujęciu podmiotowym, czyli z jednej strony badanie mocarstw oraz ich oczekiwania, a z drugiej strony przyglądanie się swojej grupie odniesienia, czyli innym państwom małym, w celu monitorowania ich bieżących priorytetów, prób poszukiwania statusu i uzyskania większej specjalizacji w wybranej przez dane państwo dziedzinie; po drugie, w ujęciu przedmiotowym, czyli śledzenie trendów polityki globalnej oraz regionalnej do budowy własnego statusu.

Jak podkreślają wszyscy autorzy zajmujący się tą tematyką, status i poszukiwanie statusu przez państwa małe różni się od statusu mocarstw, które zasadniczo nie muszą tego statusu poszukiwać, ponieważ dysponują nim z racji swoich zasobów. Państwa małe wykorzystują do budowania statusu swoje unikatowe cechy, jak np. neutralność czy położenie geograficzne.

POLITYKA BEZPIECZEŃSTWA PAŃSTW MAŁYCH

W zakresie kształtowania i realizacji polityki bezpieczeństwa sytuacja państw małych jest znacząco odmienna od pozycji mocarstw czy państw dużych. Wynika to z obiektywnych ograniczeń związanych z potencjałem i zasobami, którymi dysponują małe

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.

³⁸ I.B. Neumann, B. de Carvalho, *Introduction...*, s. 14.

państwa. Nie są one w stanie rywalizować z większymi państwami w sferze wydatków na armię i zbrojenia, dlatego poszukują innych strategii, aby zwiększyć poziom swojego bezpieczeństwa. Można wskazać na dwa podstawowe modele zachowań państw małych w odniesieniu do polityki bezpieczeństwa³⁹. Pierwszym z nich jest status państwa neutralnego, a drugim udział w sojuszach militarno-obronnych, gwarantujących kolektywną obronę.

Neutralność występuje w dwóch podstawowych wariantach: neutralności wieczystej i czasowej, ograniczonej do powstrzymania się od działań w konkretnym konflikcie zbrojnym⁴⁰. Neutralność danego państwa może być potwierdzona i ugruntowana w prawie międzynarodowym, ale może być również rezultatem deklaracji politycznej ogłoszonej przez państwo⁴¹. Agnieszka Bógdał-Brzezińska pisze, że: *Neutralność jest (...) do pewnego stopnia manifestem słabości państwa. Dość przypomnieć, że żadne z mocarstw w dotychczasowej historii nie zdecydowało się na jej trwałe praktykowanie*⁴². Stwierdzenie to wpisuje się w paradygmat realistyczny i neorealistyczny, gdzie pozycja państwa jest ściśle powiązana z siłą militarną i zdolnością do użycia tej siły do realizacji własnych interesów. Autorka zauważa jednak, że mocarstwa nie bagatelizują państw neutralnych, ponieważ mogą one służyć do poszerzania stref wpływów silniejszych partnerów lub realizacji innych celów ich polityki bezpieczeństwa czy zagranicznej⁴³.

Pozycja, prawa oraz zachowania państw neutralnych w sytuacjach konfliktów między państwami trzecimi ulegały ewolucji. Neutralność nie ma charakteru absolutnego;

³⁹ W polskiej literaturze przedmiotu Ryszard Zięba wskazuje na siedem modeli bezpieczeństwa: imperialny (władczy), równowagi sił, równowagi strachu, bezpieczeństwa zbiorowego, rządu światowego, neutralności oraz izolacjonizmu. Zob. R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2001, s. 31-32. Zasadniczo państwa małe mogą uczestniczyć (być podmiotami) w każdym wymienionym przez autora modelu, jednak z uwagi na ramy tematyczne opracowania analiza jest zawężona do neutralności i bezpieczeństwa kolektywnego.

⁴⁰ Więcej na temat genezy, ewolucji, a także podstaw filozoficzno-prawnych neutralności państw zob.: M. Kowalicka, *Neutralność państwa w stosunkach międzynarodowych*, „International Journal of Management and Economics” 2002, no. 12, s. 157-182, [online] https://bazhum.muzhp.pl/media/files/International_Journal_of_Management_and_Economics/International_Journal_of_Management_and_Economics-r2002-t12/International_Journal_of_Management_and_Economics-r2002-t12-s157-182/International_Journal_of_Management_and_Economics-r2002-t12-s157-182.pdf, 17 III 2024. Autorka pisze również, że *neutralność istnieje podczas wojny, zaś polityka neutralności, w razie nieuczestniczenia w wojskowych sojuszach i blokach, może być i jest realizowana w czasie pokoju; dokładniej należałoby ją nazywać nie neutralnością, lecz neutralizmem*. Zob. tamże, s. 174.

⁴¹ D. Popławski, *Neutralność jako instrument polityki bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Warszawa 1997, s. 149. Neutralność, rozumiana jako zasada polityczna, może być w dowolnym momencie przez państwo cofnięta bez konsekwencji prawnych ze strony partnerów międzynarodowych. Akt taki może oczywiście wywołać inne reakcje, np. rozlokowanie przez państwa sąsiedzkie większych sił zbrojnych na granicy z krajem, który zrzekł się neutralności. Zob. S. Nahlik, *Neutralność Austrii*, „Sprawy Międzynarodowe” 1960, nr 1, s. 38.

⁴² A. Bógdał-Brzezińska, *Modele bezpieczeństwa międzynarodowego w świetle teorii stosunków międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Wyzwania i zagrożenia XXI wieku*, red. P. Olszewski, T. Kapuśniak, W. Lizak, Radom 2009, s. 23.

⁴³ Tamże.

państwa w różnym zakresie mogą angażować się w działania na rzecz wybranej strony konfliktu, łamiąc w ten sposób jedną z cech tradycyjnie pojmowanego pojęcia neutralności jako równego dystansu wobec wojujących stron. Sytuacja udzielania ograniczonej pomocy jednemu z państw zaangażowanych w konflikt jest określana jako *non-belligerency*, czyli status „państwa niewojującego”⁴⁴.

Polityka neutralności części państw europejskich została zrewidowana po wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie w 2022 roku. W obliczu realnego zagrożenia ekspansjonistyczną polityką prowadzoną przez putinowską Rosję Szwecja i Finlandia zdecydowały o rezygnacji ze statusu państw neutralnych i rozpoczęciu starań o przystąpienie do NATO⁴⁵. Krok podjęty przez państwa skandynawskie pokazuje, że w sytuacji zagrożenia bezpieczniejszym rozwiązaniem od statusu państwa neutralnego jest członkostwo w sojuszu militarno-obronnym i korzystanie z kolektywnej obrony.

Podstawą modelu kolektywnej obrony jest najczęściej zinstytucjonalizowana forma współpracy między suwerennymi państwami, które w wyniku aktu woli decydują się scedować część wykonywania kompetencji suwerennych w zakresie polityki militarnej i obronnej na sojusz wojskowy. Naturalną motywacją tworzenia sojuszy i przystępowania do nich jest ochrona przed zagrożeniem ze strony innych państw lub podmiotów⁴⁶ i wzmocnienie swojej pozycji poprzez siłę sojuszników. Teoria sojuszy w literaturze przedmiotu była rozwijana od lat 60. XX wieku i w pełni wpisywała się w paradygmat realistyczny, w myśl którego centralnym założeniem było tworzenie sojuszy w celu zagwarantowania równowagi sił⁴⁷. Jednym z subwariantów tej teorii była

⁴⁴ M. Kowalicka, *Neutralność państwa...*, s. 174. Zobrazowaniem takiej polityki mogą być działania podejmowane przez państwa stosujące politykę neutralności w obliczu napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w 2022 roku, udzielając schronienia i wsparcia materialnego uchodźcom ukraińskim, a także przekazując pomoc humanitarną dla mieszkańców Ukrainy.

⁴⁵ Formalne przystąpienie Finlandii do NATO nastąpiło 4 marca 2023 roku. W Finlandii dyskusja dotycząca zmiany statusu toczyła się na poważnie już od 2021 roku, kiedy Rosja zaczęła gromadzić wojska w pobliżu granicy rosyjsko-fińskiej, próbując w ten sposób wyrzucić presję na rząd Finlandii i zachować swoją strefę wpływów w tym regionie. Zob. M. Pesu, *Logiczne, ale nieoczekiwane – droga Finlandii do NATO z bliskiej perspektywy*, „NATO Review” 2023, 30 VIII, [online] <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2023/08/30/logiczne-ale-nieoczekiwane-droga-finlandii-do-nato-z-bliskiej-perspektywy/index.html>, 13 V 2024. Warto zaznaczyć również, że neutralność Finlandii po II wojnie światowej miała charakter częściowo wymuszony. Finlandia formalnie była państwem suwerennym, jednak nie mogła w pełni decydować o swojej polityce zagranicznej, co było konsekwencją podziału stref wpływów w Europie, w ramach którego Finlandia była państwem demokratycznym, ale silnie zinfiltrowanym przez radzieckie służby. Zob. R. Kullaa, *Non-Alignment and Its Origins in Cold War Europe. Yugoslavia, Finland and the Soviet Challenge*, London 2011, s. 53-80. Przystąpienie Szwecji do NATO ogłoszono rok wcześniej, 11 marca 2024 roku, co było podyktowane przeciągającą się procedurą ratyfikacyjną traktatu akcesyjnego Szwecji w Turcji i na Węgrzech. Zob. W. Lorenz, *Szwecja została członkiem NATO*, „Komentarz PISM” 2024, nr 12, s. 1, [online] <https://www.pism.pl/publikacje/szwecja-zostala-czlonkiem-nato>, 13 V 2024.

⁴⁶ Przez pojęcie innych podmiotów można rozumieć zarówno inne sojusze wojskowe, jak również, coraz częściej, sytuacje związane z zagrożeniami hybrydowymi, w tym wywoływanymi przez podmioty pozapaństwowe, np. grupy terrorystyczne.

⁴⁷ Centralnym punktem teorii sojuszy w ujęciu realistycznym są państwa duże. Kenneth Waltz zauważa, że w sytuacji rywalizacji między mocarstwami państwa małe będą skłonne do zawierania sojuszy ze

koncepcja tzw. *bandwagoningu*, mówiąca o tym, że państwa mniejsze sprzymierzają się z silniejszym partnerem, w starciu z którym byłyby pozbawione szans. Strategia ta ma zalety i wady. Do pierwszych należy względna ochrona dużego partnera, możliwość korzystania z preferencyjnych warunków współpracy z nim, np. w dziedzinie handlu. Wadą tego rozwiązania jest ryzyko nadmiernego uzależnienia się od jednego partnera, a w skrajnym przypadku wasalizacja, czyli stan, w którym mniejsze państwo nie będzie już w stanie samodzielnie funkcjonować bez kontynuowania współpracy ze swoim dużym partnerem⁴⁸. Bolesław Balcerowicz pisze:

*Fundamentalnym celem sojuszy jest agregacja siły państwa, a ich zawieranie należy traktować jako podstawową metodę równoważenia siły sąsiadów bliższych i dalszych. Sojusze muszą więc spełniać funkcję utrzymywania równowagi sił. Przez sojusze realizuje się cele polityczne militarne, a także zamierzenia innego rodzaju; jednak cele polityczne w sojuszach mają zawsze pierwszeństwo*⁴⁹.

Podstawą modelu kolektywnej obrony jest zasada wzajemności, zgodnie z którą każdy z członków odpowiada za bezpieczeństwo pozostałych, a w sytuacji agresji skierowanej przeciwko któremukolwiek z państw członkowskich, pozostałe państwa są zobligowane do udzielenia mu pomocy. Skala i zakres pomocy są określone w traktacie. Sojusze mogą obejmować państwa o różnej wielkości i potencjałach.

Po II wojnie światowej w Europie dominowały dwa sojusze – NATO i Układ Warszawski wpisujące się w zimnowojenną rywalizację między USA i ZSRR, które były dominującymi podmiotami odpowiednio w pierwszym i drugim bloku wojskowym. Dwa powyższe przykłady pokazują dodatkowe cechy sojuszy, a mianowicie podobieństwo celów i interesów, także pozamilitarnych, związanych np. z systemami gospodarczymi czy politycznymi⁵⁰.

W kontekście analizy polityki bezpieczeństwa państw małych warto zwrócić uwagę, że inna może być nie tylko motywacja do przystąpienia do sojuszu, ale też sytuacja państw wewnątrz sojuszu. Mocarstwa poprzez sojusze rozszerzają i konsolidują swoje strefy wpływów, podczas gdy państwa małe czy średnie przede wszystkim korzystają z zasobów i siły większego partnera. Mancur Olson i Richard Zeckhauser, analizując zobowiązania państw sojuszniczych, pisali:

Często mniejsze i słabsze państwa zyskują relatywnie więcej na istnieniu sojuszu niż większe i silniejsze mocarstwa, a gdy traktat sojuszniczy zostanie podpisany, większe

słabszym partnerem, ponieważ dzięki temu możliwe będzie zachowanie równowagi sił, która z punktu widzenia mniejszych państw jest najbezpieczniejszym rozwiązaniem. Dodatkowo słabsze mocarstwo może w większym stopniu doceniać wkład mniejszych partnerów, co zwiększa ich pozycję w takim układzie. Zob. K. Waltz, *Theory of International Politics*, Boston 1979, s. 126-127.

⁴⁸ Stephen Walt, podejmując tę tematykę, zwraca uwagę na dwie strategie *bandwagoningu*: ofensywną, zgodnie z którą państwa sprzymierzające się mogą liczyć na udział w zyskach z agresywnej polityki swojego patrona w zamian za poparcie polityczne i ewentualne wsparcie militarne, i defensywną, w myśl której słabsi partnerzy poprzez wejście w sojusz okazują swoją uległość. Zob. S. Walt, *The Origins of Alliances*, New York 1987, s. 20-21.

⁴⁹ B. Balcerowicz, *Wybrane problemy obronności państwa*, Warszawa 1999, s. 45.

⁵⁰ A. Żebrowski, *Relacje sojusznicze zagrożeniem dla bezpieczeństwa państw członkowskich na początku XXI wieku (wybrane aspekty)*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2019, nr 4, s. 129.

mocarstwa zostają natychmiast pozbawione swojej najsilniejszej broni w negocjacjach dotyczących podziału wspólnego ciężaru, czyli groźby, że nie pomogą w obronie opornych mniejszych partnerów⁵¹.

Jednak inny autor, Glenn Snyder, wspomina o dwóch zagrożeniach związanych z oparciem polityki bezpieczeństwa na sojuszu, które mogą mieć negatywne skutki zwłaszcza dla mniejszych państw. Są to: „porzucenie” (ang. *abandonment*) oznaczające, że sojusznicy nie udzielają wsparcia w sytuacji zagrożenia i „pułapka” (ang. *entrapment*), czyli bycie wciągniętym w konflikt, który jest efektem partykularnych interesów jednego z sojuszników⁵².

TEORIA SCHRONIENIA SOJUSZNICZEGO

Teoria sojuszy, jakkolwiek użyteczna w okresie zimnej wojny, współcześnie w swojej czystej postaci straciła częściowo walor eksplanacyjny. Obecnie, oprócz bezpieczeństwa militarnego, coraz częściej zwraca się uwagę na inne aspekty, takie jak bezpieczeństwo ekonomiczne, kulturowe czy środowiskowe, a wprowadzenie linii demarkacyjnej pomiędzy nimi często jest niemożliwe. Tę lukę stara się wypełnić nowe podejście i rozwijana na jego gruncie teoria schronienia sojuszniczego⁵³. Punktem wyjścia dla założeń tej teorii jest teza, że małe państwa są bardziej podatne na zagrożenia, ale nie są bezbronne, ponieważ mogą wykorzystać instrumenty *soft power* do budowania swojej pozycji⁵⁴. Alyson J.K. Bailes, Bradley A. Thayer i Baldur Thorhallsson definiują sojusz schronienia jako: *serię strategii, które małe państwa przyjmują w celu złagodzenia nieodłącznych słabości wynikających z bycia małym. Jest to wyjątkowa forma sojuszu z wielkim mocarstwem, organizacją regionalną lub międzynarodową, w ramach której małe państwo oddaje skuteczną kontrolę nad swoim procesem podejmowania decyzji politycznych w określonych obszarach*⁵⁵.

⁵¹ M. Olson Jr., R. Zeckhauser, *An Economic Theory of Alliances*, „The Review of Economics and Statistics” 1966, vol. 48, no. 3, s. 273.

⁵² G.H. Snyder, *The Security Dilemma in Alliance Politics*, „World Politics” 1984, vol. 36, no. 4, s. 466.

⁵³ Badania te zostały zainicjowane i są prowadzone przede wszystkim przez islandzkiego politologa Baldura Thorhallssona, który sprawdza założenia tego modelu w odniesieniu do wybranych państw, m.in.: Islandii (zob. *Small States and Shelter Theory. Iceland's External Affairs*, red. B. Thorhallsson, New York 2019); Portugalii (zob. B. Thorhallsson, A. Cunha, *Portugal and Iceland. Foreign Policy Constructed by Smallness?*, [w:] *Small States and Big Powers: Portugal and Iceland's Foreign Relations*, red. B. Thorhallsson, A. Cunha, Cham 2023); Szwecji (zob. B. Thorhallsson, T. Stude Vidal, *Sweden's Quest for Shelter. „Nonalignment” and NATO Membership*, „Scandinavian Political Studies” 2024, vol. 47, no. 2); Finlandii (zob. B. Thorhallsson, T. Stude Vidal, *Finland's NATO Membership. Continuous Shelter-Seeking Strategy*, „Scandinavian Political Studies” 2023, vol. 46, no. 3), a także wybranych państw pozaeuropejskich (zob. A.J.K. Bailes, B.A. Thayer, B. Thorhallsson, *Alliance theory and alliance „Shelter”. The Complexities of Small State Alliance Behaviour*, „Third World Thematics: A TWQ Journal” 2016, vol. 1, no. 1, [online] <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/23802014.2016.1189806>, 29 IV, 2025.).

⁵⁴ B. Thorhallsson, S. Steinsson, *A Theory of Shelter. Small-State Behaviour in International Relations*, [w:] *Agency, Security and Governance of Small States*, red. Th. Kolnberger, H. Koff, London 2023, s. 18.

⁵⁵ A.J.K. Bailes, B.A. Thayer, B. Thorhallsson, *Alliance Theory...*, s. 2.

Zdaniem autorów teoria schronienia sojuszniczego różni się od tradycyjnej teorii sojuszu:

1. odejściem od założenia teorii realizmu zakładającej, że wszystkie państwa cechuje ta sama logika, i że państwa bez względu na swój potencjał podlegają tym samym prawidłom w ramach mechaniki systemu międzynarodowego;
2. uwzględnieniem w analizie uwarunkowań wewnętrznych polityki zagranicznej, w tym oceny dyplomacji danego państwa;
3. odejściem od postrzegania roli i pozycji państw z perspektywy mocarstw (czy większych partnerów) na rzecz organizacji międzynarodowych – zarówno globalnych, jak i regionalnych na forach, których agendę małe państwa mogą kreować i wpływać na kierunki działań tych organizacji;
4. zwróceniem uwagi na pozamilitarne aspekty bezpieczeństwa, w tym na gwarancje bezpieczeństwa politycznego, gospodarczego i społecznego, które są niezbędne, aby małe państwa mogły się rozwijać. Udział małych państw w organizacjach międzynarodowych stwarza warunki do przezwycięzania krajowych deficytów, m.in. poprzez powiązania gospodarcze czy wspólną aksjologię, która pozwala na minimalizowanie zagrożeń wewnętrznych związanych z potencjalnymi zawirowaniami politycznymi;
5. położeniem nacisku na relacje społeczne i kulturowe, które pozwalają uniknąć małym państwom izolacji na arenie międzynarodowej oraz dają impuls rozwojowy i sprzyjają innowacjom;
6. zaakcentowaniem tzw. transformacyjnych skutków relacji z większymi partnerami, które prowadzą się do przyjmowania i internalizacji wartości w sferze aksjologii oraz *know-how* w innych dziedzinach, np. w poszczególnych sektorach gospodarki⁵⁶.

Reasumując, teoria schronienia sojuszniczego zawiera w sobie niektóre elementy teorii sojuszu, jednak wskazuje na czynniki relacyjne i, co najważniejsze, podkreśla, że udział w sojuszu, choć związany z pewnymi kosztami, w tym transferem władzy, musi gwarantować mniejszym partnerom korzyści, w innym wypadku relacja taka nie mogłaby być nazwana „schronieniem”⁵⁷. Kolejną różnicą między tradycyjną teorią sojuszu a teorią schronienia sojuszniczego jest możliwość aplikacji tego podejścia do analizy polityki zagranicznej państw neutralnych. Teoria ta, wychodząc poza ramy rozumienia bezpieczeństwa w ujęciu militarnym, daje szeroką perspektywę pozwalającą zrozumieć motywację oraz działania większej grupy państw.

ZAKOŃCZENIE

Teoria poszukiwania statusu oraz teoria schronienia sojuszniczego mają charakter hybrydowy, wykraczając poza tradycyjne ramy badań nad państwami małymi. Łączą w sobie elementy paradygmatu realistycznego czy neorealistycznego, teorii z nurtu liberalnego oraz konstrukttywizmu społecznego, a także dodają nowe elementy, dzięki czemu

⁵⁶ Tamże, s. 5-6.

⁵⁷ Tamże, s. 7.

mają duży walor eksplanacyjny pozwalający zrozumieć motywację, strategie adaptacyjne i na końcu działania państw małych w dynamicznie zmieniającym się środowisku międzynarodowym.

Teoria schronienia sojuszniczego w dużej mierze jest kompatybilna z założeniami teorii liberalnej międzyrządowości. Obie łącznie pomagają wyjaśniać strategie działania państw małych w dynamicznie zmieniających się systemie międzynarodowym. Andrew Moravcsik zwraca uwagę na pewien łańcuch kształtowania preferencji i zachowań państw na arenie międzynarodowej⁵⁸. Państwa muszą na siebie wzajemnie reagować – w zależności od sytuacji czy sprawy, która w danym momencie podlega negocjacom – pozytywnie lub negatywnie. Inaczej rzecz ujmując, reakcja państwa jest funkcją zachowań innych państw. W tym ujęciu pojawia się przestrzeń dla działań państw małych, które poprzez specjalizację w określonych dziedzinach mogą poszukiwać i budować swój status. Strategia ta, choć kosztochłonna, jest najskuteczniejszą gwarancją uznania państwa małego za ważny podmiot stosunków międzynarodowych i pozwala państwu stosującemu taką strategię osiągnąć pozycję „ponad swoją wagę”.

W przypadku bezpieczeństwa państw małych sprawa nie jest tak jednoznaczna. W stosunkach międzynarodowych rola i funkcje państw małych mogą być postrzegane dwojako: jako funkcja potęg, gdzie państwa małe będą występować w roli klientów, zarówno w aspekcie gwarancji bezpieczeństwa, jak też udziału w handlu lub jako istotny czynnik sprzyjający rozwojowi multilateralizmu. Oba podejścia nie wykluczają się wzajemnie, lecz stanowią konsekwencję z jednej strony obiektywnych ograniczeń funkcjonowania państw małych na arenie międzynarodowej, a z drugiej – potrzebę współpracy dla osiągania celów polityki zagranicznej i autonomizacji względem potęg światowych. Teoria schronienia sojuszniczego uwzględnia rolę państw małych w tworzeniu multilateralnego porządku i nadaje im w analizie większą podmiotowość, jednak nadal w centrum założeń tego modelu pozostaje mocarstwo bądź duże państwa, które stanowią realną gwarancję bezpieczeństwa.

Państwa małe siłą rzeczy mają mniejsze możliwości niż mocarstwa czy państwa średnie. Nie oznacza to jednak, że są biernymi podmiotami polityki międzynarodowej. Celem każdego państwa, bez względu na jego wielkość i siłę, jest przetrwanie. Do realizacji tego celu mogą być wykorzystywane różne środki. Państwa małe nie dysponują zasobami pozwalającymi im na samodzielne kreowanie ładu międzynarodowego, za to wypracowały szereg strategii, które optymalizują ich ograniczone w porównaniu z mocarstwami.

⁵⁸ Oryginalna teoria przedstawiona przez Moravcsika odnosi się przede wszystkim do analizy zjawisk zachodzących w Unii Europejskiej. Niemniej można dokonać pewnej generalizacji i uznać ją za perspektywę, która może mieć zastosowanie do analizy zachowań państw również w innych regionach świata. Zob. A. Moravcsik, *Taking Preferences Seriously. A Liberal Theory of International Politics*, „International Organization” 1997, vol. 51, no. 4, s. 513-553; A. Moravcsik, *Preferences and Power in the European community. A Liberal Intergovernmental Approach*, „Journal of Common Market Studies” 1993, vol. 31, no. 4, s. 473-524.

BIBLIOGRAFIA

- Azar E.E., *Probe for Peace. Small-State Hostilities*, Minneapolis 1973.
- Bachr P.R., *Small States: A Tool for Analysis?*, „World Politics” 1975, vol. 27, no. 3.
- Bailes A.J.K., Thayer B.A., Thorhallsson B., *Alliance Theory and Alliance „Shelter”. The Complexities of Small State Alliance Behaviour*, „Third World Thematics: A TWQ Journal” 2016, vol. 1, no. 1, [online] <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/23802014.2016.1189806>.
- Balcerowicz B., *Wybrane problemy obronności państwa*, Warszawa 1999.
- Bógdał-Brzezińska A., *Modele bezpieczeństwa międzynarodowego w świetle teorii stosunków międzynarodowych*, [w:] *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Wyzwania i zagrożenia XXI wieku*, red. P. Olszewski, T. Kapuśniak, W. Lizak, Radom 2009.
- Chew T.S., *A History of the Forum of Small States, 50 Years of Singapore and the United Nations*, IX 2015, [online] https://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/9789814713054_0005.
- Chopra S., *The Emerging Trends in the Non-Aligned Movement*, „The Indian Journal of Political Science” 1986, vol. 47, no. 2.
- Cooper A.F., Momani B., *Re-Balancing the G-20 from Efficiency to Legitimacy. The 3G Coalition and the Practice of Global Governance*, „Global Governance” 2014, vol. 20, no. 2.
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa 2008.
- Drezner D., *Power and International Relations: a Temporal View*, „European Journal of International Relations” 2021, vol. 27, no. 1, <https://doi.org/10.1177/1354066120969800>.
- Dumieński Z., *Microstates as Modern Protected States. Towards a New Definition of Micro-Statehood*, Reykjavik 2014, [online] https://uniset.ca/microstates2/Microstates_Occasional-Paper.pdf.
- Elman M.F., *The Foreign Policies of Small States. Challenging Neorealism in Its Own Backyard*, „British Journal of Political Science” 1995, vol. 25, no. 2.
- Fiszer J.M., *Polityka zagraniczna Polski wobec małych krajów Europy Środkowo-Wschodniej (1989 – 2009)*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna” 2010, nr 1.
- Galtung J., *A Structural Theory of Aggression*, „Journal of Peace Research” 1964, vol. 1, no. 2.
- Keohane R.O., *Lilliputians’ Dilemmas. Small States in International Politics*, „International Organization” 1969, vol. 23, no. 2.
- Keohane R.O., *Lilliputians’ Dilemmas. Small States in International Politics*, [w:] *Small States in International Relations*, red. Ch. Ingebritsen, I. Neumann, S. Gstöhl, J. Beyer, Seattle 2006.
- Kondrakiewicz D., *Metody pomiaru siły państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Pozioomy analizy stosunków międzynarodowych*, red. E. Haliżak, M. Pietras, t. 2, Warszawa 2013.
- Kowalicka M., *Neutralność państwa w stosunkach międzynarodowych*, „International Journal of Management and Economics” 2002, no. 12, [online] https://bazhum.muzhp.pl/media/files/International_Journal_of_Management_and_Economics/International_Journal_of_Management_and_Economics-r2002-t12-s157-182/International_Journal_of_Management_and_Economics-r2002-t12-s157-182.pdf.

- Kullaa R., *Non-Alignment and Its Origins in Cold War Europe. Yugoslavia, Finland and the Soviet Challenge*, London 2011.
- Kwieciński R., *Multilateralizm „z chińskim charakterem”, [w:] Normy, wartości i instytucje we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Ł. Fijałkowski, E. Stadtmüller, t. 2, Warszawa 2015.
- Lorenz W., *Szwecja została członkiem NATO*, „Komentarz PISM” 2024, nr 12, [online] <https://www.pism.pl/publikacje/szwecja-zostala-czlonkiem-nato>.
- Łoś R., *Power of the State: A Theoretical Approach*, „Historia i Polityka” 2022, nr 42(49), <https://doi.org/10.12775/HiP.2022.031>.
- Moravcsik A., *Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmental Approach*, „Journal of Common Market Studies” 1993, vol. 31, no. 4.
- Moravcsik A., *Taking Preferences Seriously. A Liberal Theory of International Politics*, „International Organization” 1997, vol. 51, no. 4.
- Nahlik S., *Neutralność Austrii*, „Sprawy Międzynarodowe” 1960, nr 1.
- Nye J.S. Jr., *Bound to Lead. The Changing Nature of American Power*, New York 1990.
- Nye J.S. Jr., *Soft Power*, „Foreign Policy” 1990, no. 80.
- Nye J.S. Jr., *Soft Power. The Origins and Political Progress of a Concept*, „Palgrave Communications” 2017, no. 3, doi: 10.1057/palcomms.2017.8, [online] <https://www.nature.com/articles/palcomms20178>.
- Olson M. Jr., Zeckhauser R., *An Economic Theory of Alliances*, „The Review of Economics and Statistics” 1966, vol. 48, no. 3.
- Osóbka P., *Prawnomiędzynarodowe aspekty podmiotowości „mikropaństw”, „Miscellanea” 2017, vol. 7.*
- Panke D., *Small States in Multilateral Negotiations. What Have We Learned?*, „Cambridge Review of International Affairs” 2012, vol. 25, no. 3.
- Park A., Jakstaite-Confortola G., *Small State Status-Seeking. Lithuania’s Foreign Policy Status Aspirations*, „Europe-Asia Studies” 2021, vol. 73, no. 7.
- Pedersen R.B., *Bandwagon for Status. Changing Patterns in the Nordic States Status-Seeking Strategies?*, „International Peacekeeping” 2018, vol. 25, no. 2, doi: 10.1080/13533312.2017.1394792.
- Pesu M., *Logiczne, ale nieoczekiwane – droga Finlandii do NATO z bliskiej perspektywy*, „NATO Review” 2023, 30 VIII, [online] <https://www.nato.int/docu/review/pl/articles/2023/08/30/logiczne-ale-nieoczekiwane-droga-finlandii-do-nato-z-bliskiej-perspektywy/index.html>
- Popławski D., *Neutralność jako instrument polityki bezpieczeństwa państwa*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Halizak, R. Zięba, Warszawa 1997.
- Raś M., *Podejście transnarodowe*, [w:] *Teorie i podejścia badawcze w nauce o stosunkach międzynarodowych*, red. R. Zięba, S. Bielen, J. Zając, Warszawa 2015.
- Singer M.R., *Weak States in a World of Powers. The Dynamics of International Relationships*, New York 1972.
- Small States and Shelter Theory. Iceland’s External Affairs*, red. B. Thorhallsson, New York 2019.

- Small State Status Seeking. Norway's Quest for International Standing*, red. B. de Carvalho, I.B. Neumann, London–New York 2015.
- Snyder G.H., *The Security Dilemma in Alliance Politics*, „World Politics” 1984, vol. 36, no. 4.
- Stolte C., *Brazil's Africa Strategy. Role Conception and the Drive for International Status*, New York 2015.
- Súilleabháin A.Ó., *Small States at the United Nations. Diverse Perspectives, Shared Opportunities*, New York 2014, [online] https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_small_states_at_un.pdf.
- Thorhallsson B., Cunha A., *Portugal and Iceland. Foreign Policy Constructed by Smallness?*, [w:] *Small States and Big Powers. Portugal and Iceland's Foreign Relations*, red. B. Thorhallsson, A. Cunha, Cham 2023.
- Thorhallsson B., Steinsson S., *A Theory of Shelter. Small-State Behaviour in International Relations*, [w:] *Agency, Security and Governance of Small States*, red. Th. Kolnberger, H. Koff, London 2023.
- Thorhallsson B., Steinsson S., *Small State Foreign Policy*, Oxford Research Encyclopedia of Politics, 24 V 2017, doi: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.484.
- Thorhallsson B., Stude Vidal T., *Sweden's Quest for Shelter. „Nonalignment” and NATO membership*, „Scandinavian Political Studies” 2024, vol. 47, no. 2.
- Thorhallsson B., Stude Vidal T., *Finland's NATO Membership. Continuous Shelter-Seeking Strategy*, „Scandinavian Political Studies” 2023, vol. 46, no. 3.
- Vital D., *The Inequality of States. A Study of the Small Power in International Relations*, Oxford 1967.
- Walt S., *The Origins of Alliances*, New York 1987.
- Waltz K., *Theory of International Politics*, Boston 1979.
- Żebrowski A., *Relacje sojusznicze zagrożeniem dla bezpieczeństwa państw członkowskich na początku XXI wieku (wybrane aspekty)*, „Studia nad Bezpieczeństwem” 2019, nr 4, doi: 10.34858/SNB.1.2019.009.
- Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego*, Warszawa 2001.

Agnieszka NITSZKE – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, adiunkt w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych UJ. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się na integracji europejskiej, w szczególności na politykach i instytucjach Unii Europejskiej oraz roli partii politycznych w procesie decyzyjnym UE. Autorka monografii: *Zasada federalizmu w państwach niemieckojęzycznych* (2013), *System agencji Unii Europejskiej* (2017). Publikuje również artykuły naukowe poświęcone integracji europejskiej i funkcjonowaniu partii politycznych w państwach UE.